

СПРЕМАЊЕ ЗА УСТАИАК 1941. ГОДМНЕ

Оштра је околности по капитулацији Југославије ови емо се скупили код куће. Нико није погинуо ни заробљен. Драгомир, Благомир и Стојан нису ни били мобилисани. Велизар, Љубиша, Дидо и ја нисмо још били служили војску. Ратко је побегао из немаиког логора у Нишу, а Татомир из Македоније па смо се тако сви нашли на окупу. Ја сам тек био завршио оредњу пољопривредну школу, а Велизара је рат затекао у осмом разреду гимназије. Стојан је био управник поште у Дугој Пољани и одатле је по капитулацији Југошавије дошао кући.

Одушевљење које је код нас омладинаца владало да идемо у војску и да се бијемо против фашизма брзо је спласло. Југославија је капитулирала а нас нико није ни позвао у војску. Били смо збуњени. Како је могуће да се наша војска тако брзо распадне? Где је јунаштво наше војске са Косова, из првог устанка, са Цера, Колубаре, Рудника!, Солуна?. . Како је могуће да тако неорганизовано лутају и беже групе војника и официра Голијом, а, нико се не бије против непријатеља? .. Нико на та питања не уме да нам одговори. Нико не зна, Људи једноставно намлазе, траже хлеба и питају којим путем се може ићи до неког краја. Ми их питамо докле су стигли Немци, а они то исто питају нас. Сви причају о издаји и петој колони, бацају кривицу на офицере, жале младог краља и кажу да он ништа није крив, кукају на кнеза Павла и претходну владу. Неки питају шта је са силном Америком, шта је са Енглеском. На Русију се нико не љути. Све наше владе биле су против бољшевизма, Ми школци то знамо. Сељаци не знају, али се некако потајно надају „у велику Русију“. Неки су тада проносили приче како је Стаљин питао краља да ли може да одоли седам дана док му не пошаље трупе, а краљ му, наводно, одговорио да не може. Тако наши сељаци „правдају“ Русију. Они не воле комунизам, за њих је то баук, али Русија је „силна и јака словенска земља“. Највише псовки је на Бугаре. Сељаци опет веле да су нас Бугари ударили с леђа. Солунци се вајкају: „Што нам савезници прошлог рата не дадоше да их уништимо! . .

Тако се тих дана прича по селу. Полако се људи мире са судбином, прилагођавају се окупацији. Разоравају се ли(ваде и сеје се

жито. Кромпир оејемо на великим новршинама, јер њега можемо од Шваба да сакријемо у транове.

Немци успостављају власт. Прво наређују да се преда оружје. Оељаци то не слушају. Предају једну, а оставе три пушке. Купују нове од војника које оу донели кад су бежали. Ту близу успостављена је вештачка граница. Требаће оружје. На устанак за сада не мисли нико. Ко би против толике швапске силе смео нешто да шушне? .. Нека потајна нада ипак постоји. Прича ое како ће Руси ускоро заратити с Немцима и сви верују да су Немци тада штони. Ми Немце на Голији и не виђамо. Пре почетка устанка само оу једном прошли селима испод Голије.

Половином маја сишао сам у Ивањицу. Неки ивањички омладинци кажу ми да је Милинко Кушић побегао из митровачког казамата и да ћемо се после подне састати с њим. Предвече омо шетали на десној обали Моравице. Ишли смо у правцу болнице. Милинко Кушић нам се придружио и одмах почео да објашњава: владајући кругови и наше земље и целе Европе су издали и зато је Хјитлер тако брзо могао да покори толике државе. Рекао нам је затим да је Комунистичка партија Југославије с народом и да ће она повести народ на устанак. Већ ое чује да Немци гомилају трупе на граници Совјетског Савеза и ускоро се очекује напад. Ми се морамо опремити за тај момент и одмах дићи устанак. То је наша национална и интернационална дужност. Морамо олакшати борбу оовјетоким народима. Треба тајно прикупљати оружје и муницију. Треба објашњавати народу да ое опрема устанак.

Кушић ме пита за Ратка. Рече ми да му пренео ем да дође. Имао сам утисак да је Кушић љут што му се Ратко раније није јавио.

Све што нам је Кушић тада говорио чинио је то с неким чудним ауторитетом. Слушали смо га као да је ова мудрост у њему саздана. Нисмо се плашили никаквих задатака. Напротив, били смо поносни што ћемо и ми стати уз такве људе и што ћемо моћи да покажемо фашистима како се бију пролетери.

Наравно, Русију смо глорификовали. Сматрали смо да ће Руси победити Немце за месец дана. Тако омо мислили по ономе што смо чули о борби Црвене армије против контрареволуције. У нама су живеле фантастичне приче о снази Црвене армије. Причало ое како Руси имају струјна поља и могу њима да уништавају све пред собом, имају подземне аеродроме из којих излећу авиони и непријатељ им ништа не може, имају чувене козачке коњанике, неку страшну артиљерију, итд. Све је то увеличавано до фантазије. Томе су додавана имена чувених руских маршала Буђонија, Ворошилова, Тимошенка, ..

Ратко је после тога одмах отишао за Ивањицу. Повезао се са Среским комитетом КПЈ и изабран је у тај комитет. Акција је гшчела да се убрзава, Ратко нам је преносио директиве и новосги...

После немачког напада на Совјетски Савез припреме за устанак су се још више појачале. Више се нио мо крили. О устанку смо

јавно говори III на овим скуповима. Директиве су биле јасне: треба стварати фронт свих грађана који су опремни да се туку с Немцима, без обзира којој су партији припадали и каквог су имовног стања. Оне који нису за борбу привући да нас помажу или макар да буду леутрални, да ниоу на страии непријатеља. Директиве су говориле да ое не заоштрава класна борба, да се објашњава издаја буржоазије и да се стално помиње спремност КПЈ да руководи борбом против окупатора.

Занимљиво је како смо ми омладинци тада замишљали своје најпрече задатке у тој борби. Сматрали смо да овоју револуционарност треба да докажемо пре овега ликвидацијом одређених личности, за које омо мислили да су против устанка и борбе. Нас неколико омладинаца састајали смо се скоро свако вече у подруму испод нове зграде и ту се договарали. Већ смо почели да састављамо описак оних које треба убити. Први на списку био је Васо шумар. Он је Босанац и често иде у Ивањицу па смо по томе закључили да мора бити петоклонаш. Други на списку био је Мирко Пуришић. Он је општински деловођа, добар човек, али газда — има стругару. На списку је био и Вуко Перуничих. Он је поштен човек, није богат, али је председник општине па смо закључили да мора бити непријатељ. За остале ћемо видети како ће ое држати кад почне устанак.

Те наше разговоре кријући је слушао Драгомир. Пошто је он био националистички расположен, ми смо те разговоре од њега крили, сматрали смо да ће бити против устанка. Драгомир је ипак ЧУ шта ми припрсмамо па је једном упао код мене и почео да грди:

— Срам вас било, шта ви то хоћете? Шта вам чине поштени људи? . . Немате другог посла! .. Ако вам се бије, ено вам Немаца па гините с њима!..

Ја сам покушао да му на то одговорим мирко да се не буну и да је питање шта ћемо и с њим урадити, јер је и он „капиталист“. Он се на то ужасно наљутио, посебно на мене. Чудио се како могу тако да говорим, а завршио сам средњу школу. Каже да ме је оматрао паметним младићем и на крају вели:

— Шта си сад полудео? Наговараш ове младиће да се убијају поштени људи. .. Друго је Ратко. Он је комуниста, он је радник, он треба да буде с њима. Због тога је био и на робији. На њега се не љутим. Али, шта си ти побудалио? . .

Ко зна шта би еве од тога било да се једног дана није појавио Миличко Кушић и одржао с нама састанак. Одмах смо се похвалили како смо „револуционарни“ и реферирали му колико смо омладинаца обухватили радом, колико ће их, по нашој оцени, поћи на устанак, колико смо оружја скупили и какво је расположење код народа. На крају смо изнели и списак оних које смо сматрали да треба убити чим почне устанак. Кушић је лагано и разложно тражио да за свакога у списку објаснимо зашто заслужује да се

убије. Ми смо очекивали Кушићеву похвалу за револуционарност, а он је најпре тихо објаснио да се омладинске групе окупљају и раде још и у Брезовици, Вионици и Шумама, да те групе раде боље него ми, а онда је плануо:

— Па, да ли ми стварамо народни фронт или завереничке групе!? Зашто да убијамо људе? Тако никога нећемо привући на нашу страну. Пре ћемо неке отерати на страну непријатеља!...

Све нас је покооило, Његов прекор био је веома оштар, а ми смо очекивали похвалу за револуционарност.

Нешто касније Кушић се смирио и објаснио нам шта то значи стварати народни фронт. Било нам је све јасније да не треба долазити у сукоб с народом. Постепено ома долазили до сазнања да се револуционарност не мери по томе колико се људи убија, већ колико се људи веже за идеју о борби и револуцији. Били смо најпре тужни што нам се ускраћује „револуционарност“, али смо убрзо схватили да ома забраздили. Доцније смо се уверили у то. Васо шумар никад није сарађивао с Немцима, крио се од њих као и остали, после рата поново је радио као поштен шумар и остварио заслужену пензију. Вука Перуничиха смо ми предложили у први народноослободилачки одбор и он је у том одбору поштено радио. Миодраг Ђурчић се саовим лојално држао, чак нас и помагао. Деловођа Мирко био је на другој страни, али нам није наносио зла, није нас чак ни откривао пред непријатељем.

У нашој омладинској групи до тада су се били окупили: Раде Николић, Драган Пунишић, Милош Петровић, Миломир Петровић, Душан Секулић, Драшјле Аврамовић, Живојин Перуничих и Бранислав Перишић. Велизар је још у Чачку био учлањен у СКОЈ. Ови су били на окупу и сматрали смо их сигурним, рачунали смо да ће одмах поћи у борбу. Радили ома и са осталим омладинцима у селу. Рачунали смо да ће и други поћи кад виде да су ови из наше групе већ пошли.

Ратко Петровић нам је једног дана саопштио да се уочи Илиндана креће у чету. Каже да је таква одлука Комитета. Само Велизар треба да остане у селу и да настави рад са омладином, а ми остали првог августа увече да се окупимо и да кренемо у чету. Све до тада нисам могао да схватим како је тај оеоски свет колебаљив, колико је везан за кућу и имовину и колико је наш рад на њиховом припремању био недовољан. Сви су нашли неки изговор да не пођу. Неко је јединац у мајке, Милош и Миломир су једина радна снага у кући с малом децом, неке не да мајка, хоће да се убије, неке не да отац. У чету смо пошли само Ратко и ја. Пошли смо четири пушке и два пиштоља. Ратко је био љут што нас тако мало иде. Вељо Маринковић (Венијамин) на састанку Среског комитета тврдио је да ће довести најмање деоет, Брезовци још више, а ми ћемо се обрукати — значи да ниома добро радили.

Ишли смо ноћу према Клековици где је требало да се окупи чета. Састанак је заказан у зору другог августа. Стигли смо до

Округлице. То је највећи врх у овом делу Голије. Ратко на том месту рече да опалимо по један метак из пушака — нека ое чује да почињемо устанак. У шуми је владала мукла тишина. Проломила су ое наша два пуцња. Ехо је отишао долинама и, одбијајући се од околних падина, поново ое враћао нама, као да је хтео да нас поздрави. Ето, то два брата из далеке Средње Реке, иза Голије, одлазе у партизане.

У зору смо стигли на Велику ливаду испод Клековице. Ту је био уговорен састанак са Вељом Маринковићем. Он нас је већ чекао. Дошао је ту још увече. Био је сам. После поздрава Ратко га је упитао где су остали. Мислили смо да ту има још другова и да су негде у шуми прикривени.

— Е, мој Ратко, сељаци су то! Биће потребно још много убеђивања да би се они одлучили да пођу. Сви су -слагали. Дошао је једино Мирослав Марковић. ГЈослао сам га у Рудно да отуда донесе један пушкомитраљез. ... — објашњавао нам је ситуацију Еенијамин Маринковић.

Било нам је криво што нас нема више, али смо опет били и задовољни, јер из наше групе смо дошли нас двојица и он је сам. Осим тога, он је члаи Партије, члан Окружног комитета, још професор и позната личност у том крају. Ратко* је био радник. Још као дете отишао је у Чачак. Врло ретко је долазио кући и мало сељака га је познавало.

У разговору смо продужили ка врху Клековице. Ту је требало да стигну другови из Ивањице са људством из доњег дела среза.

На заказаном месту нисмо нашли никога. Сматрали смо да су закаснили, пошто не познају пут. Чекали смо један сат, али их ни тада није било. Почела је да нас хвата нервоза. Ратко и Вељо Маринковић су већ били стари револуционари. Имали су доста посла и искуства с полицијом и властима. Договорили се да променимо место, јер се могла догодити каква провала, због које чета није могла да дође на заказано место.

Прешли смо на другу страну пута и притајили се у једном густој шуми. Дан је одмицао, а нико није долазио. Ратко и Вељо одлучише да ја идем у Ивањицу и проверим; шта се догодило. Претпостављали су да је група из Ивањице негде уз пут освојила па није хтела дању да се креће, већ се налази прикривена негде крај пута и чека ноћ да настави пут. Зато су мени рекли да успут стално звиждим Билећанку. Сматрали су да ће то бити добар знак распознавања па ће се јавити ако су негде прикривени.

Кјренуо сам. Настале су тешке компликације, јер сам био немусикалан и мелодија Билећанке по мојем звиждању никако није испадала како треба. Ипак сам звиждао. На шта је то личило — ко ће знати. После гам одлучио да певам. Речи сам добро знао и по томе некако нагађао мелодију. Рачунао сам — познаће ме бар по речима Билећанке. Тако сам стигао до Ивањице и никога нисам орео.

У Ивањици сам нашао Драгана Вељовца. Он ми је рекао да још нико није кренуо на Кјековицу и да се Милинко Кушић налази у једној шуми на Лучкој реци, да га тамо потражим и од њега добијем обавештења.

Кушића и још двојицу другова нашао сам на уговорском месту. Један од оних другова с њим био је курир из Ариљске партизанске чете. Кушић ми је објаснио да су неки другови из села закауниш са доласком и због тога ова група није могла да крене. Тог дана био је Илиндан. Знали смо да се скупљају вашари у Куманици и у Приликама, Одлучено је да две групе оду на та два вашара и тамо одрже говоре о уетаку па ћемо се увече сакупити и кренути на Клековицу.

Пред вече оу почеле да стижу остале групице. Смркло се, а другоља из Брезове још нема. Сви омо очекивали да њих буде највише и да ће их довести Мићо Матовић. Нисмо могли више да чекамо. Кренули смо. Команду је преузео Гејо Главинић. Он је служио војску, а Срески комитет га је одредио за командира чете. То је била људина из које је избијала снага, Нама је тада изгледао неустрашив. На саборима је водио главну реч, најбоље је бацао камена с рамена, али је био склон и да се побије. Уливао је неко поверење. Ја сам га замишљао као Чапајева.

Кренули смо ћутке у колони по један. Доста дечака из Ивањице нису навикли на помрчину и лош шумски пут па су се спотicali и падали. Успут омо имали два узбуђења, Најпре омо угледали неке светиљке које оу се кретале Моравицом. Застали смо. Гејо Главинић је громким гласом повикао: „Стој! Гаси светло!” Глас је одјекнуо кроз ноћну тишину. Отишла су двојица другова да виде ко је то. Ипоставило се да су то неки сељаци пошли да лове рибу с лучем. Мало касније чули омо како испод пута неко запомаже: „Немојте ме, браћо, ниеам ништа крив!”. .. Опет смо застали. Чули смо да су се тих дана по селима јављали неки пљачкаши. Пришли омо опрезно. Био је један пијани сељак који је опазио нашу групу па ое уплашио и почео да бежи и кука.

У овануће смо стигли на Клековицу. Ту су нам, ое придружили Вељо и Ратко. Они су пронашли место где треба направити логор за чету. Било је прилично дубоко у шуми. Одмах је почео да се организује логор. Од грања смо правили настрешнице, одредили смо место за ватру и утврђена су два стражарска места.

Мене су опет вратили у Ивањицу да на Лучкој реци сачекам другове из Брезове. Пред вече су дошли само Мићо Матовић, Обрен Чекеревац и још један друг, чијег се имена више не сећам. Опет смо путовали скоро целу ноћ и пред зору стигли у логор.

Млађен ПЕТРОВИЋ